

**Софийски университет „Св. Климент Охридски“  
Международна научна конференция  
на Факултета по славянски филологии – 2017  
„Надмощие и приспособяване“**

---

---

**ЕЗИКОВИ И ПАРАЕЗИКОВИ СРЕДСТВА  
ЗА ПОВИШАВАНЕ МОТИВАЦИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ**

**Валентин Стоянов  
Средно училище „Св. Климент Охридски“, град Пещера**

**LINGUISTIC AND PARALINGUISTIC  
MEANS OF BOOSTING STUDENTS' MOTIVATION**

**Valentin Stoyanov  
High School St. Kliment Ohridski, Peshtera**

**Abstract.** The author shares his own good practices of harmonizing the relations between the present-day technologies and handling with the text. In the spirit of constructivism the report shows how students' online activities, their speech and perception of the world can become an effective part of the teaching process by interacting with the didactic examples in class. The author introduces units of specific lessons in which passages from youngsters' chat rooms and advertisements with dialectal and slang forms are analysed. The interaction between speech and technologies can be achieved by activities, which were in the marginal part of the pedagogical interest – graphological analysis (in its simplest form), use of emoticons and paralinguistic means. The fusion of low and high genres, avoided by methodology, but at the same time offered online, provokes the active use of laughter and jokes in class.

**Key words:** attention span of students, online communication in class, didactic examples, jokes in class.

Дигитализацията обхваща почти целия ни живот – от настройката на домакинските уреди през електронното банкиране и пазаруване до търсенето на партньор в живота. Бързите темпове на процеса и съвсем близкото му начало създават усещане за катастрофичност, за край на Гутенберговата епоха, в която хората възприемат света чрез азбуката и словото. За 2010 г. са продадени над 10 милиона СИМ карти, т.е. покритието на населението е 144 %<sup>1</sup>. За същия период 51,1 % от българите не са прочели нито една книга. Обвързването с модерните технологии е най-драматично може би за нас, учителите филоло-

---

<sup>1</sup> Данни от <http://www.slideshare.net/andriangeorgiev/idc-8487963>, последно влизане на 31.05.2017 г.

зи. Движещите се фигури, малкото екранче, мигновената връзка приковават ежечасно вниманието на учениците, отнемат тяхното време, енергия, отнемат личното им общуване... дали ще отнемат и душата им? Въпросът съвсем не е реторичен за този, който вижда в междучасията деца, усамотени пред електронната игра. За тях общуването с книгата е случайно събитие, губят интерес и ориентация в текста, четат думите, но не откриват връзката между тях, концентрацията им в реалния свят е ниска.

Дигиталните технологии имат огромно значение за повишаване интереса на учениците, за активизирането им в учебната дейност. Приобщаването им към методите на въздействие и обучение понякога е ефективно, понякога мултимедията служи само за прожектиране на филм или на урочния план. Способността на облачните технологии да елиминират хартиения носител от обучението води до определени предимства – увеличават се неимоверно онлайн ресурсите за достъп, подобрява се възможността за развиване едновременно на комуникативни, компютърни и социални умения. Но облачните технологии лишават учениците от най-пълноценната и ефективна форма на общуване – пряката връзка.

Увлечен от необходимостта да догони технологичния бум, учителят като че ли забравя, че прякото общуване разполага с възможности да задържи вниманието на учениците, че езиковите, паразезиковите и неезиковите средства все още могат да се конкурират с дигиталното предаване на информацията.

Целта на настоящия доклад е да припомни някои пренебрегвани езикови и паразезикови подходи за повишаване на вниманието на учениците, да покаже конкретни примери за приобщаване на интернет общуването в учебния час.

Интересът на учениците е пряко свързан с отношението им към използваните учебни средства. Тук нямам предвид учебниците и помагалата – с модерния си дизайн, цветни карета и илюстрации те лесно привличат вниманието и са близо до разнообразния, шарен свят на по-малките ученици. Става въпрос за примерите, с които се илюстрират езиковите явления и които служат за упражнения. Принципът на нагледност в обучението по български език може да се приложи единствено чрез думи, изречения и текст – без значение дали те са написани на дъската или са представени на екран. В духа на естетическото въздействие негласно е прието тези примери най-често да се вземат от класическата българска литература. В някои помагала и методики, особено по-старите, се стига до крайност, като се цитират от класиците и съвсем обикновени изречения, които, откъснати от цялата творба, губят въздействието си. По-новите учебници също използват художествени примери, без да ги съобразят с интересите на ученическата аудитория. Урочната статия за възвратното лично местоимение например започва с цитат от Николай Хайтов:

*„...Кукувицата не извиква обич – снасяла била яйцата си в чужди гнезда и оставяла на другите птици отглеждането на своите малки. А кой се е запитал защо е така?“*

*Български език за шести клас. Кирил Димчев и кол.*

Възвратната форма се появява, без да е налице припомняне на усвоения учебен материал. Освен това в цитата преобладава преизказно наклонение, което се учи в седми клас и което няма място в съответния урок. В час преработвам този пример по следния начин:

*Запитах го какво знае за рода на Вазов, и той отговори доста добре. Запитах се как е научил тези факти.*

Тези изречения няма как да се съревновават с художествените текстове, но поставят новото местоимение до познатото. След като открият двете допълнения, изразени с различни местоимения, учениците много по-лесно разбират същността на възвратното местоимение.

Дългогодишният ми опит ме убеждава, че примерите, които илюстрират дадено езиково явление, трябва да са в съзвучие с интересите на учениците, с тази част от света, която те познават или която е близка до тях. Нещо повече – отлично се приемат тези изречения, които назовават конкретни ученици с конкретни техни хобита, интереси, дейности. Разбира се, примерите трябва да отговарят на едно задължително условие – да не накърняват достойнството или самочувствието на ученика, да не носят негативни послания.

Уместният от психологическа гледна точка подбор на нагледните средства кореспондира пряко с изискванията на конструктивизма, който изисква боравене с познати и близки на учениците бази данни:

„Постъпващото в съзнанието отвън под формата на нова информация не се имплантира „вътре“ като каквото е: значимото от него за жизнения свят на субекта търси подходящ модел, за да го използва за структурирането си...

(...)

Така както нито „главата“ на учения е изначално „празна“, нито го огражда социална пустота, така също той влиза в училището заедно със своя *жизнен свят*, който няма как и няма защо да остави „отвън, на прага“. Ученето в конструктивистката мисловност не подлага на неутрализация, нито на фалшификация опита на (...) учениците.“ (Дамянова 2005)

За съжаление, учебниците капсулират обучението в класическите текстове, без да отразяват многообразните прояви на българския език. Дори и да има опити да се представят реалните езикови действия на учениците, те звучат неестествено:

*Мамо, утре ште имаме родителска срешта в 6 h. Класната каза, че е важно.*

В тези две изречения са спазени правилата за транслитерация и за пунктуационно оформяне. Но ако детето е толкова прилежно в езиково отношение, защо пише на латиница? Не съм срещал ученик да предава българското Ж с ЗН... Дано да има!

Реалният ученически продукт в интернет е доста по-различен:

*Gospodine ot 30.min.q tursq ama ne moga da q namerq*

Уроците за книжовния език и неговите стилове, за диалектните и жаргонните форми дават богати възможности за използване на живия ученически език, за неговото ситуиране в парадигматичната ос по отношение правилно – неправилно, уместно – неуместно.

В часовете върху разговорния стил целенасочено анализираме общуването в интернет чрез конкретни текстове от тийнеджърските сайтове. Уроците започват с анализ на речевата ситуация в интернет, като акцентът пада върху смесването на особеностите на писменото и устното общуване в чата: кратки, непълни изречения, неспазване на езиковите правила, използване на съкращения, засилена употреба на емотикони.

Заедно с чисто езиковите цели тези уроци постигат и други задачи:

- създаване на навици за безопасно общуване в интернет. Ако на учениците им пише непознат, те могат да се ориентират в профила му, като анализират използваната азбука, дължината на изразите, процентното отношение на емотиконите и съкращенията;

- формиране на нетикет. Почти пълното отсъствие на анализ на реални интернет текстове в час създава пропаст между това, което учениците усвояват за езиковата си дейност, и реалната им практика.

Друг вариант за работа е анализът на видеореклами. Те дават богати възможности за обсъждане на диалектните и жаргонните употреби, за възможността чрез тях да се получи комичен ефект и да се привлече вниманието.

Напоследък в интернет са популярни снимките на неграмотни надписи, които показват сериозно пренебрегване на езиковите правила. Те могат да се използват и като примери за ироничната реакция, която предизвиква неграмотността. Може да им се направи много по-задълбочен анализ от гледна точка на това, доколко са достоверни.

Езиковият анализ, макар и в ограничена форма, може да се използва и при откриване на едно изключително негативно явление, приело напоследък застрашителни размери с помощта на интернет – фалшивите новини. Първа точка в наръчника на Facebook за откриване на фалшиви новини е „Бъдете скептични към заглавията“. Освен фрапиращите заглавия, в някои случаи анализът на последователността на допусканите грешки може да даде много информация за автора на текста. (Приложение 1)

На фонетично ниво се забелязва, че редукцията е налице само в отделни случаи, и то само при една гласна. Обеззвучаването също се проявява спорадично и непълно. Правилното изписване на Ю и Я контрастира на невладеещото на ер малък.

За учениците е изключително интересно да приложат и друг анализ, за който в училище не се говори – графологичния. Достатъчно е да получат най-обща информация за значението на наклона на редовете и буквите, за изписването на отделните елементи от буквата. Спазването на полето вдясно, сравнително равното изписване на редовете говори за овладян почерк,

което влиза в контраст с частичната неграмотност на текста. Може да се направи изводът, че текстът е мистификация, която прокарва непоследователно и непълно нарушаване на езиковите норми, за да предизвика смях.

Графологичният анализ, колкото и да е непълен и повърхностен, ще насочи вниманието на учениците към една от характеристиките на ръкописния текст – да отрази емоционалното състояние и някои от личностните характеристики на пишещия. Учениците са впечатлени от начина, по който техните лични особености се проявяват в почерка им. Подобни примери доказват как писането единствено на компютър унифицира личността. Те могат да се свържат и с часовете по литература, когато се обсъжда любовната лирика на Яворов. Учениците могат да съпоставят любовните послания до Мина, написани собственоръчно в открити пощенски картички, с анонимно-безличните и шаблонни признания в любов от интернет.

Друг вариант за сближаване на дейността на учениците в интернет и в час е използването на емотикони в някои от тестовете (Приложение 2). Това е единственият случай в моята практика, когато няколко ученици бяха толкова впечатлени от задачите, че поискаха да ги снимат и така да запазят теста.

Задачата може да се усложни при по-големите ученици, като се потърси превод на емотикона. Най-подходящо за тази цел е усмихнатото лице. То има два варианта за изписване чрез клавиатурата (със или без нос), но в текста може да се предаде чрез различни междуметия – ха-ха-ха, хо-хо-хо, хи-хи-хи, хе-хе-хе. Отново става ясно, че компютърното общуване елементаризира многоизмерността на езиковата комуникация.

Тези примери не отричат новите технологии и интернет, а са начин да бъдат приобщени двата свята – дигиталният и аналоговият.

\* \* \*

Един от най-ефективните начини за подобряване на атмосферата в час и за задържане на вниманието на учениците е смехът.

Смехът присъства в почти всички сфери на човешката дейност. Той е един от най-добрите начини за разтоварване на напрежението – както у отделния индивид, така и в групата. Създавайки едновременно едно и също емоционално състояние, той обединява няколко души дотам, че дори и нещо с ниска емоционална стойност може да доведе до буен, неконтролируем смях у всички. Смехът е сериозно интелектуално предизвикателство. Неговата същност е сближаването на разнородни, дори противоположни явления, факти, отношения. За да се разбере смешното, са необходими фонові знания, а и умения да не се мисли едностранчиво. Вицовете съдържат някаква загадка и ако слушателят я разбере, той се издига на нивото на разказвача, бива „приет“ в групата на „знаещите“. Смехът съдържа в себе си и коригираща нотка – никой не се смее над истинската, естествената красота и доброта. На присмех се подлага това, което е остаряло, неприемливо, ограничено, извън

всякаква мяра. Така смехът се превръща в своеобразно отражение на ценностите на обществото, той показва кое от настоящето или от миналото започва да се отхвърля. Типичен пример за това са вицовете за герои от приказки или филми, които са били иконични в детството или в миналото – с развитието на индивида и на обществото те променят статута си, стават привлекателни по начин, който създателите им не са и предполагали, че може да съществува.

За съжаление, смехът е доста пренебрегван в българската методика. Много учители осъзнават неговата сила и го прилагат, но в повечето случаи нецеленасочено или в недостатъчна връзка с учебния материал. И съвсем естествен е изводът, че „Смешното като естетическа категория и хуморът като художествен феномен не са пълноценно възприети от студентите, учещи в педагогически специалности. Те не долавят спецификата на хумора, не познават методическия инструментариум за работа с хумористична творба“ (Карадимитрова 2012: 347).

В рускоезичната литература има многобройни изследвания, свързани с ролята на хумора и смеха във възпитателния процес и с целенасоченото обучение на студентите от педагогическите специалности да го изучават. Ето някои от заглавията на рефератите: „Подготовка будущих учителей к использованию юмора в педагогической деятельности“ (Сергеева, Ольга Александровна), „Юмор в воспитании и обучении современного подростка“ (Якушева Светлана Дмитриевна).

В някои от тези изследвания има зададени и параметри на допустимия в училище смях. А. П. Суркова предлага следните изисквания към смеха в час:

- да липсва насмешка над ученика – над външността, името, интересите, семейството му;
- да липсва присмиване над колеги;
- да не се повтарят стари шеги;
- учителят адекватно да възприема шегите по свой адрес;
- да липсва черен хумор.

Може да се добави и задължителното условие, че смехът трябва да бъде ограничен в урочното време, той трябва да е само елемент от урока и да има конкретна цел.

В часовете използвам вицовете като дидактически примери за онагледяване на различни езикови явления от V до XII клас. Те имат приложение повече в часовете по български език, тъй като литературните вицове са по-малко и са изместени от анекдотите. Обвързвам ги с различни теми: Диктовка, коригиране на текст и поставяне на препинателните знаци; Синтактичен разбор; Определяне частите на речта; Видове думи според лексикалното им значение; Правила за ефективен диалог; Антропоцентризъм,

етноцентризъм и егоцентризъм на езика (XII клас); Анализ на дискурса; Откриване на художествените изразни средства.<sup>2</sup>

Ето един пример за правилата при създаване на диалог:

*В час по математика:*

– *Какво ще получим, ако разделим осем на две?*

– *Зависи как ще го делим, госпожо. Ако делим хоризонтално, ще получим две нули. Ако го делим отвесно обаче, ще получим две букви.*

Първото интелектуално предизвикателство пред шестокласниците е да преценят как осмицата може да се раздели така, че да се получат две нули, и кои са двете букви при отвесното разделяне (Е и З).

По-съществената задача е да осъзнаят кое поражда непълноценността на диалога – защо участниците говорят за различни неща. Тя е свързана с многозначността на лексемата *разделям* (1. Деля на части. 2. Извършвам действието деление.), но основната причина е неправилният избор на въпросителното местоимение. Чрез *какво* се задава въпрос за действие, събитие, явление и ученикът правилно се ориентира, че въпросът изисква назоваването на обект. Грешката е на учителката, която не използва местоимението *колко*, изискващо назоваване на количество.

Показателно е, че този анализ се базира на знания, които учениците вече са овладели – многозначност на думата, видове числителни.

Употребата на вицове и анекдоти в час доказва, че вниманието на учениците може да бъде привлечено с напълно езикови средства, без да разчитаме само на картинки и модерни технологии.

И както казва проф. Радослав Радев: „По-добре учениците в час да се смеят, отколкото да немеят“.

## Библиография

**Дамянова 2005:** Дамянова, Адр. *Конструктивизмът – новата образователна парадигма?* 2005. Последно влизане: 31.05.2017 г. <http://liternet.bg/publish3/adamianova/konstruktivizmyt.htm>.

**Карадимова 2012:** Карадимова, Р. и В. Димитрова. Оценка и самооценка на чувството за хумор на студенти от педагогическите специалности. – „*Образование и технологии*“, бр. 3., 2012, 343-348.

---

<sup>1</sup> Данни от <http://www.slideshare.net/andriangeorgiev/idc-8487963>, последно влизане на 31.05.2017 г.



## Приложение 1

Автобиография  
на  
Мехмед Хасанов Алиханов

Роден съм в град Габрово.  
Имам условно образование.  
Имам само една дъщеря.  
Работил съм като продавец на  
много зеленчуци и дюнери.  
Мога да изготвям перчет и  
фаянс.  
Разбирам от кабели и ток.  
Имам тефтерска книжка от  
двестилеца и една гудина.  
Не пия и не пука. Работил съм  
и като терно такси.  
Освен дъщеря, имам и едно кон.  
Моля да ми обаяните биографията

Източник: <http://www.melnicata.com/index.php/statistics/ele-plaki/2517-mazh-podava-avtogeografiya-pri-kandidatstvane-za-rabota>



## Приложение 2

**5. Посочете този ред, в който емотиконът НЕ съответства на чувствата на героя:**

а) „Какво правя аз тук?“ – помисли той и отметна ямурлука.“ („Косачи“) – 😐

б) „Каква е ползата от една статуя, ако не може да те запази от дъжд?“ („Щастливия принц“) – ❤️

в) „И нейна работа ще е да си намери някой друг, ако не си е намерила досега.“ („Косачи“) – 😊

г) „Прелетя през тъмните улички и видя бледите лица на изгладнели деца, които гледаха равнодушно...“ („Щастливия принц“) – 😞

